

ОҚУШЫЛАРДЫҢ ТАНЫМДЫҚ ІС-ӘРЕКЕТТЕРИН ҚАЛЫПТАСТАРЫРДЫҢ ИНТЕГРАТИВТІК ӘДІСТЕРІ

Оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін шүтүрлі әдістер мен тәсілдер арқылы қалыптастыруға болады. Философиялық, дидактикалық, оқу-әдістемелік әдебиеттерді талдау, бастауышынып оқушылары мен оқытушыларының жұмыстарын, іс-әрекеттерін зерттеу, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастырудың интегративтік әдістерін анықтауға жәрдем берді. Олар: білімді игерудің түрлі кезеңдерінде проблемалық оқытудың элементтерін қолдану; оқушылардан білімге, шығармашылық элементтерге ие болу мен қолдануды талап ететін, өзіндік жұмыстарды өткізу; оқытылып жатқан материалдың өмірмен байланысы, оқушылардың жеке тәжірибелерін практикада қолдану; фронтальді жұмыстың жеке және топтық жұмыспен байланысы; ойын элементтері мен сұрақтарды тапқырлыққа қолдану; окушының даму деңгейіне, оның мүмкіндіктерін ескере отырып, дифференциалдық тапсырмаларды кірістіру; окудың нәтижесінде оқушыларды өзін бағалау және критикалық бағага, өзін бақылауға тарту;

Жоғарыда біз барлық мүмкін әдіс-тәсілдерді интеграциялаудағы ең маңыздыларын ғана бөліп жаздық. Қазіргі дидактикада проблемалық оқыту мен оқушылардың өзіндік жұмыстарының танымдық қызығушылықты қүштеттіндігі туралы көп айттылуда. Оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін қалыптастырудың негізін қалаушы нәрсelerді дәл белсендіру құралдарын «бөлу», танымдық іс-әрекеттерді қалыптастыру проблемасының негізінде жатуына байланысты, ол өзіндік жұмыстар арқылы атқарылады және проблема-

лық оқытуды іске асырудың жеке түрі болып табылады. Өйткені, біріншіден, туындаған танымдық қажеттіліктердің негізінде оқытылып жатқан материалдың мазмұнына жоғарғы интеллектуалды-бағдарлаушылық реакциясы және екіншіден, белгілі бір көрсеткішті нәтижеге жетуге бағытталған, оқушылардың жүйелі және өзара байланысты танымдық іс-әрекеттер тізбегін орындауы (немесе өзіндік, немесе оқытушының іс-әрекетінен кейін), танымдық іс-әрекеттің маңызды белгілері болып табылады.

Өзіндік жұмыс – оқушының ойлау қабілеттінін, ақыл-ойының және іс-тәжірибесінен туындағыны оку, тану әрекеті, оқушылардың танымдық іс-әрекеттерін белсендіруші құрал болып табылады. Себебі, ол оқушыларда тәлім жүйесінде пысық және логикалық білім алу, шеберлілік және біліктіліктің қалыптасуы, игерілген білімдерден пайдалану, өзгеше жағдайларда шеберлілікті және біліктілікті қолдану, білім арттыру қабілеттерін (бакылау, іскерлік, логикалық ойлау, шығармашылық белсенділік және басқалар) да-мыту, ой және дene енбегі мәдениеттілігіне канығу, болашакта өзіндік білім алумен сапалы шүғылдануды талап етеді.

«Оқушылардың өзіндік жұмысы» дегенде, оку, істеп шығару және зерттеуге бағытталған тапсырмалар түрінің әртүрлілігін түсіну тиіс. Бұл тапсырмаларды оқушылар оқытушы басшылығында (немесе өз бетінше) түрлі білімдерді игеру, шеберлік және біліктілікті игеру мақсатында орындаиды. Осы ұғым білім алу көзінің бірнеше дәрежесін ажыратып көрсету мүмкіндігін береді:

ауызша немесе көру арқылы білу және қабылдау; сонымен бірге, ол немесе бұл іс-әрекет әдісін орында үлгісін есте сактау немесе жаңарту; дағды шеберлік, танымдылықты белсендіру; жана тапсырмаларды шешу үшін іс-әрекет әдістері тізімін өзгерту; қысқа іздену іс-әрекеті; казіргі нақты шарттарда жаңа тапсырмаларды анықтау және оларды шешу.

Жалпы алғанда өзіндік жұмыстың төмендегі түрлерін ажыратып көрсету мүмкін: 1) қайта орындаушы; 2) қайта жаңартылған (реконструктивтік-вариативтік); 3) қысқа іздену мазмұнындағы немесе эвристикалық; 4) зерттеуге бағытталған өзіндік жұмыстар.

Бірінші жұмысты орындағын кезде окушы көрсеткен үлгі бойынша, белгілі бір іс-әрекеттің жолын үғынады. Тапсырмаларды нұсқаулар, белгілі формуулалар, теоремалар арқылы орындаиды.

Реконструктивтік-вариативтік өзіндік жұмыстар окушылардың алған білімін қолдануға ынталандырады, сонымен қатар білімі терендей түседі. Тапсырмалар шешу тәсілдерінің жалпы принциптерін көрсетеді.

Мысалы, «бір килограмм мақта ауыр ма, бір килограмм темір ауыр ма?», «Әтеш бір аяқпен тұрса 2,5 кг, егер екі аяқпен тұрса неше кг болады?»

Шығармашылық өзіндік жұмыстар окушылардың математика пәніне деген ынталысын қалыптастырыады, окуға деген қөзқарасын өзгертиді, математикалық ой-өрісін дамытады, окушының шығармашылық қабілетін арттырыады. Олар мынадай түрде болуы мүмкін: такырып мазмұнына сай материал жинақтау, сөз жұмбак құрау, шешу, суретін салу (геометриялық дене), ізденуіне мүмкіндік жасайтын ситуация тудыру.

Окушылардың өзіндік жұмысын үйымдастыру мүғалімнен шығармашылықты, шеберлікті, жоғары әдістемелік дайындықты талап етеді. Өзіндік жұмысын үйымдастыруды мүғалімдер мынадай шарттар мен талалтарды қолдануы жөн: өзіндік жұмысы барысында орындалатын есептердің мазмұнын окушы түсінуі керек; оның орындалуы жайлы окушыларға нұсқау беру керек; жұмыстың орындалуын қадағалау керек; өзіне-өзі талдау жасау, байкау; окушылардың жұмысын тексеру кателерін анықтау. Окушылардың оқу-танымдық іс-әрекетінің нәтижесі – олардың білімді өз бетінше талдау және бір жүйеге келтіре алатын тапсырмаларды орындауы болып табылады.

Замандық дидактикада өзіндік жұмыс сипаттамаларына түрліше жандасылуда. Біз өзіндік жұмыстарды бірнеше дидактикалық шарттарға сай сипаттадық. Өзіндік жұмыстарды олардың дидактикалық мақсаттары, оқу материалдары, окушылардан талап етілетін іс-әрекеттер мазмұны, окушылар іс-әрекеттерін үйымдастыру әдістеріне орай түрлерге ажыратудың мақсатқа сай екендігін анықтадық.

90-жылдардың басынан бастап білім беруге жаңа қозқарастар пайда болды, оның құрылымы, мақсаттары, мазмұны мен технологиясында жағымды өзгерістер байқалды. Бұл келесі фактілермен дәлелденеді:

1. Оқытудың әралуан түрлері мен әдістерін көбейді; 2. Педагогтардың инновациялық қызметі белсенділікпен дамуда, оқу орындарында қолданылатын дамушы технология спектрі айтарлықтай жиіленуде. Мектептік математикалық білім берудің қазіргі білімдік технологиясы да өзіндік жұмыстардың тұтас әдістер жиынтығын біріктіреді. Оларға мыналарды жатқызуға болады: топтық жұмыс дағдылары дамытатын әдістер (іскерлік ойындар); әрекеттерге үйрету (проекттілік әдіс); нақты ситуацияларды талдау (кейсстади); имитациялық ойындар. Аталған әдістердің ішінде окушылардың өзіндік жұмыстарын қүшетуші кейсстади мазмұнына қысқаша токталаілық. Оның толық аталуы нақты ситуацияларды талдау (CASE - әдісі, кейс - стади), яғни, нақты жағдайды зерттеу. Нақты жағдайды зерттеу әдісі әдебиеттерде Гарвард әдісі деп аталуда. Мектептегі сабактарды тәжірибедегі нақты жағдайларды зерттеуге жақыннатуға ұмтылыс жалпы білім беретін мектептерде, жекелей алғанда, математика, еңбек, қоғамтану, тарих және география бойынша сабактарда гарвард әдісін қолданудың артуынан байқалады.

Әдістің негізгі құрылымы окушылардың практикала және құрбы-құрдастарымен карым-қатынаста алатын тәжірибесіне арқа сүйейді. Олар кандай да бір нақты жағдайды талқылайды, математикалық проблемалық есептерді шешудің баламаларын іздестіреді, шешімнің өзіндік нұсқасын үсынады, ол шешімді негіздейді, бұдан соң оны практикада қабылданған шешіммен салыстырыады. Бұл әдіс окушылардың шешім қабылдауға қабілетін дамытуға жөрдемдеседі.

Кез келген іскерлік ойнының негізі ойнынды өткізу уақытындағы нақты жағдайларды имитация жасау процесі болып табылады. Искерлік